

„силен, здрав и първичен“, „син на полето“ — „болезнени интелегентски терзания“. Тук има нещо „чеховско“ в подхода към проблема за българския модернизъм (на въпроса, дали „декадентите“ са болни и немощни като собствени си произведения, Антон Павлович отговаря: „Напротив, те са здрави мъжичи!"). Но целта на съставката „син на полето“ — болезнени интелегент да разкрие интелектуалната атмосфера на времето, неговия естетически и социален дух, идейните му противоречия, за да се намери по-точно и мястото на Райчев в него. Чрез този „вътрешен“ паралел между личността на Райчев и неговите произведения (и герои), между „ранните“ и късните му произведения, Елка Константинова ни навежда на интересни и важни литературно-исторически заключения. На първо място, че едва ли е правомерно и вярно да се обясняват настъпилите изменения в българската култура и литература в началото на века и след Първата световна война само с „обективни“ исторически закономерности — същност и своеобразие на социалната действителност, „чуждо“ влияние, преориентация на идейния светоглед и т. н. Не по-малко важна тук е ролята на субективния фактор, на личните духовни предпочитания, в които често пъти случайното измества необходимото и закономерното. В споменатия парадокс „здрав селянин“ — болна душа, се оглежда и особеното дисхармонично битие на нашата интелигенция от онези години. Нейната „неразумност“, бягството от „здравото“ и юнашко отношение към живота и културата и заедно с това до болка изостреното емоционално отношение към света има своето не само „обективно“, но и субективно оправдание. Същевременно цялото поколение, към което принадлежи Георги Райчев, с неговия модерен ламтеж за по-високи духовни ценности, страстното търсене на естетически и нравствен идеал „навън“ живее с омаята на възрожденските идеали за хармония в националния живот. Идеали — погубени безмилостно в новата буржоазна епоха. Но за поколението те са една „реалност“, далечна, но постижима. Различни са само пътищата, по които творците се стремят към нея. За Йовков и постигате-симболисти (Лилиев, Дебелянов, Ясенов) това е изграждането на един етично-хуманен, добротворен, милостив, духовно крехък свят, който в техните произведения със самото си „художествено“ съществуване епатаира социално-нравственото неравновесие на военната и следвоенната действителност. Творчи като Страшимиров, Гео Милев, Смирненски, Георги Райчев тръгнаха в различна посока, но със същия стремеж в душата. Те се опитаха да възврат „отвътре“ тази действителност, да я „ужасят“, да покажат нравственото ѝ дъно, духовната ѝ нишета и убогото съществуване на човека в нея. Георги Райчев в същност освети, изложи на дневна светлина цялото убожество и мерзост на човека, неговите тъмни сили, в определен смисъл каза

и останалата, „незабелязана“ от творец като Йовков истина за човека. И тази Георги Райчева истина не е самотелна, не е само истина, родена от докосването до гения на Достоевски или от раковите бълнувания на Хамсун и Пшибишевски. Тя е като очистително средство за раните на българския обществен живот, чрез нея този живот се разкри откъм най-отвратителните си страни. „Безпошадният реализъм“ на Райчев откри за нашата литература отчуждения човек и следвайки неговите прояви, проникна в „светия свят“ на един социален организъм, който безвъзвратно бе погубил традиционната взаиморазбирателска цялост на националния исторически живот (извънредно интересни и ценни в този смисъл са наблюденията на Константинова върху творчеството на Райчев след Септемврийското въстание). Ужасявайки ни със своите „диаболични“ видения, Райчев успя да сваля маската на лъжата и лакировката на социалната действителност, да оголи докрай нравствените ѝ канони, които очакваха своето национално отрицание. Към всички тези въпроси, с подчертан акцент върху социалната въздействие на Райчевите произведения, Елка Константинова многократно се спира в монографията и ги тълкува от различни страни. Безспорно нейна е заслугата, че преоткри социално-действения смисъл на Райчевата „ранна“ проза, че видя в нея нещо много съществено за творческия натпорел на писателя.

Вярна на избрания монографичен подход, авторката следва хронологично живота и творчеството на писателя. Но това не е пречка тя да се връща към отделни въпроси многократно, да ги осветлява от нови страни и в нови отношения. Това създава своеобразна „кръгова композиция“ на книгата. Не трябва да се пропусне и обстоятелството, че Константинова си служи и с непубликувани архивни материали, с малко известни досега спомени и възгледи върху Райчевото творчество. Това придава на монографията приносен характер и по отношение на извороведската база и фактологията.

Александър Йорданов

„HISTORIA LITERATURY BULGARSKIEJ“ — TERESA DABEK-WIRGOWA. Wrocław. Warszawa. Kraków. Gdańsk. Zakład Narodowy imienia Ossolińskich wydawnictwo. 1980

Тереса Домбек-Виргова е известна като дългогодишна преподавателка по полски език в Софийския университет, като преводачка от български на полски и авторка на изследване в Полша за Пенчо Славейков. Новата ѝ книга „История на българската литература“ разширява кръга от научни изследвания, които обогатяват общите усилия за изясняване културно-естетическото богатство на нашата литература и принос на българите в световната съкровищница. В своето из-

следване авторката следва традиционната периодизация на българската литература от началото на нейното създаване до наши дни. Чрез анализи и оценки на отделни автори и произведения, които дават представа за успехите през отделните периоди от литературното ни развитие, изследователката се старее да покаже ярките и силни постижения на нашата литература, на литературнокритическата мисъл и естетика. Тя е добре подготвена за тази отговорна задача, в книгата ѝ намирам място кога по-пълни, кога по-бедни трактовки на многовековното развитие на българската литература, на творчеството на писателите от различни епохи.

Тереса Домбек избира историческия подход, следва хронологическото развитие на литературата, като разглеждането на всеки един от пете периода се предхожда от характеристиката на обществено-историческите условия, обуславящи литературните явления. Наред с обобщаващите и обзорни статии тя представя и отделни автори, определя характерното за художествените им достижения и идейно-естетически дирекции, спира се върху проблемите, с които се занимават, посочва отличителното за тях като писатели. Когато анализира постиженията на старобългарската литература, тя се спира поотделно и върху члените представители на тази литература, разглежда ги като творчески индивидуалности и автори на оригинални художествени творби. Още тук изследователката проявява верен усет за значимостта на художествените и идейните ценности, създадени от старобългарските писатели, насочва вниманието си към върховите постижения на литературата от епохата. Имената и творчеството на Климент Охридски, Константин Преславски, Черноризец Храбър и Йоан Екзарх създават точна представа у читателите за завоеванията на „Златния век“ на старобългарската литература.

Насочвайки се към културния и книжовния живот на Втората българска държава, Тереса Домбек поставя в центъра личността и делото на Евтимий Търновски, без преувеличение очертава приноса на Евтимиевото книжовно дело и школа не само за България, но и за останалите славянски народи. Посочвайки ролята на османското робство за задържане развитието на българската литература, тя в същност показва пречките и трудностите, които нашата литература е трябвало да преодолява в различни етапи от своето развитие. Характеристиката на старобългарската литература завършва с творчеството на Софийската книжовна школа и приноса на дамаскинерската и католическата литература. Тук тя правилно открива не само съхранението на традициите, но и появата на новите идейно-художествени тенденции, първите прояви в демократизирането на литературата и насочването ѝ към нови задачи, наложени от епохата.

По-нататък Тереса Домбек изследва причините, които пораждат Българското възражда-

не — обществени, политически, икономически и културни. Разглеждайки литературата на Възраждането, тя я илюстрира с личностите и творчеството на Пансий Хилендарски, Софроний Врачански, Петър Берон, Неофит Рилски и др. При анализа на литературните явления до Кримската война отново превес има историческият подход, търси се връзката на книжовната дейност с обществените условия. Но когато пристъпва към оценката на литературата след Кримската война, Домбек въвежда в употреба все по-често и чисто литературни критерии. След общата характеристика изследователката разглежда в синтетичен план развитието на отделните литературни родове — поезия, драма и проза. В анализите и оценките показва верен естетически усет, улавя характерното за поети като Чинтулов, Раковски и Славейков. Най-висока оценка дава на Ботевата патриотична лирика, която утвърждава образа на революционера и мечтата за юнашка смърт, но социалните мотиви в неговата поезия остават някак си на по-заден план от национално-патриотичните. Тя прави сполучливи изводи за своеобразието на Българското възраждане, старее се да отдале заслуженото на всички възрожденски писатели. Но при изясняването делото на Братя Миладинови акцентува повече върху славянското, а премъглява чисто българските подбуди за изява и патриотични чувства в поезията им.

Следосвобождението ни литературата Домбек също представя най-напред с обща характеристика на условията за интензивен литературен живот, с оценка на новите естетически търсения и дейността на създаващите се литературни кръгове. Значително по-широко място е отделено на естетико-критическите изяви на критици като д-р Кръстев, проф. Ив. Шишманов, Д. Благоев, които влияят върху развитието на литературата. Тази въвеждаща глава обяснява усложняването на литературното мислене и обогатяването на литературните направления и вкусове. За първи път тук изследователката отделя самостоятелна глава на отделен писател — на Иван Вазов, — доказвайки по този начин мястото и приноса му за развитието на българската литература. Използвайки монографичния подход, тя разглежда цялостното му художествено наследство и правилно отбелязва, че „от всички ценности за него най-висша стойност има отечеството, а най-висш дълг за поета е службата на народа“. Вярно са представени основните теми и художествени постижения, но и тук, както при Ботевата поезия, вниманието е насочено към патриотичното звучене на Вазовата поезия. Тя почти не пише за социалните мотиви в тази поезия, не разглежда стихотворението „Елате ни вижте!“ и Вазовите сатири. И в бележитостката успешните търси в повестите „Немили-недраги“ и „Чичовци“ и романа „Под игото“, при анализа на разказите се интересува предимно от техните композиционно-художествени особености, а по-малко от критико-изобличителното

начало в тях, предлага структурен подход в тяхната оценка.

Развитието на трите литературни рода е обособено в три различни подглави, което й дава възможност да засили интереса си към движението и постиженията на жанровете, а по-малко да пише за идейното съдържание на творбите. Тя търси появата и реализацията на модерните естетически идеи в литературата, използва все по-уверено чисто естетически принципи и критерии при оценката на литературното развитие. Сполучливо и с разбиране, без да крие личното си предпочитание, Домбек пише за творчеството на Пенчо Славейков. Него тя разглежда като първия български поет-модернист, вестител на нови естетически веяния. При анализа на поезията на К. Христов се остава с впечатлението, че поезията е оценена едностранично, че акцентът пада върху еротичното, без да се показва изчерпателно тематичното и жанрово разнообразие на тази поезия. П. Яворов полската литературоведка определя като първия български поет-символист, а поезията му — като втора вълна на българския модернизъм. Тук вниманието е насочено повече към символистичната поезия на Яворов. Макар да се старае да посочи естетическото и тематично разнообразие на поезията ни след Освобождението, при някои поети се забелязва непълнота в тяхното представяне или пък предпочитание към определени страни от тяхната поезия.

Пишейки за белетристиката, Домбек следва същия принцип, обособява белетристите в няколко идейно-тематични групи. Тя наистина сумява да покаже отличителното за всеки белетрист поотделно, разглежда най-значителните му творби, но не всякога вярно степенува художествените постижения. Бай Ганьо правилно е определен като общественик, но недостатъчно е казаното за социалната същност на този образ. При Елин Пелин посочва и недовършената му повест „Нечиста сила“, докато при А. Страшмиров пропуска повестта „Рамаданбеговите сараи“ — най-хубавата романтична повест на писателя.

В раздела за следосвобожденската драма Домбек отново показва предпочитание към модерната драма. Разгледани са почти всички Страшмирови драми, но неправилна е оценката на драмата „Вампир“ като мелодрама. Сполучливо са разгледани драмите на П. Яворов и П. Тодоров, но неточно за „Змейнова сватба“ на Тодоров е отбелязано, че „митичният змей е показан с чертите на недоволен от всичко стар ерген“. И сега вниманието е насочено предимно към модерните идеи на писателите, вложени в тези драми, към жанровото развитие на драмата и успехите във формата и композицията.

Междувоеенния период Тереса Домбек представя също чрез въвеждаща глава и последвалия я преглед на трите рода — поезия, проза и драма. За да представи по-системно

богатия и разнообразен поетически материал, тя обединява различните поети върху основата на идейно-естетическа близост. Един такъв принцип крие и своите слабости, защото в първата подгрупа са включени Н. Лилиев, Хр. Ясенев, Е. Попдимитров и Хр. Смирненски, а той е твърде далече от символизма. Вторият кръг обединява Г. Милев, Н. Фурнаджиев, А. Разцветников и Ламар, които също не са единни в своята поетическа изява и естетически бунт. Сполучлива е оценката на революционната поезия — Радевски, Хрелков и Вапцаров. С право Домбек определя Вапцаровата поезия като най-високото постижение на пролетарската поезия в българската литература.

И при белетристиката тя използва същия принцип за подялба на писателите-разказвачи, но и тук трябва да отбележим, че понякога събира в един тематичен кръг противоречиви писатели. В групата „Между традицията и съвременността“ включва Н. Райнов, Е. Пелин, Г. Стаматов, А. Страшмиров с „Бена“, „Висящ мост“ и „Вихър“, Г. Райчев и Й. Йовков. Независимо от иначе верните конкретни анализи и оценки на посочените писатели все пак диаболитичните творби на Райчев и модернистичната проза на Райнов и Страшмиров съвсем не се побират в традицията. Очевидно е, че тук понякога авторката механично включва писатели, разнородни по тематика, начин на изобразяване, естетически търсения и идейни позиции, че такива тематични обособявания не винаги са сполучливи и убедителни.

Последния дял от книгата изследователката посвещава на литературата след 9. IX. 1944 г. Сега тя не обособява отделни периоди или тематични раздели, а общо проследява развитието на отделните родове. В тази част натежава информативното изброяване на имена и автори и заглавия на творби. При прегледа на поезията вниманието е насочено най-вече към априлската вълна и постиженията на поетите преди нея — П. Пенев, В. Ханчев, Г. Джагаров, Д. Методиев. В творчеството на съвременните поети подчертава интереса към проблемите на човешкото съществуване, острата политическа актуалност, разнообразието на стиловете и творческите индивидуалности. Но втората априлска вълна тя представя единствено с поезията на Иван Канев и Николай Кычев. И в оценката на белетристиката Домбек се насочва към върховите постижения на съвременните писатели, разглежда романите на Д. Талев, Д. Димов и Г. Караславов. Показва и новите романови тенденции, постиженията на селската тема, криминалния и историческия роман.

В заключение трябва да кажем, че книгата на Тереса Домбек-Виргова „История на българската литература“ изразява стремеше й да се покажат в исторически аспект редица характерни черти от националното ни литературно развитие, като се потърсят и съвре-

менни оценки на литературния процес. Книгата идва да запълни една празнота в представянето на българската литература в Полша, да подсказва, че са необходими по-прости изследвания в тази насока. Тя дава представа за многовековното развитие на

българската литература, запознава полските читатели с делото на българските писатели, с особеностите и художествените постижения на една братска славянска литература.

Ангел Топов

ПОПРАВКА

към статията на Ел. Димитрова „Школуване на таланта (Смирненски и някои от любимите му учители)“ — кн. 6/83 г.

Стр.	Ред	Напечатано	Да се чете
13 23	3 отгоре 15 отдолу	богатство много странно	богато многократно

SOMMAIRE

<i>165 ans de la naissance et 100 ans de la mort de Iv. S. Tourguéniev</i>	
Anghel Antchev — Tourguéniev et la vie sociale culturelle bulgare	3
Boris Pavlov — Les „Poèmes en prose“ de Tourguéniev et les „Petits poèmes en prose“ de Charles Baudelaire	25

Christo Radevski — Vladimir Maïakovsky (90 ans de la naissance du poète)	32

Siméon Hadjikossev — De la poétique du conte vazovien	37
Dobrine Dobrev — Certaines observations sur le langage rythmique de la prose de Yordan Yovkov	47
Evélina Baltcheva — La tragédie de la raison „aliénée“ („Le Léopard blanc“ de Pavel Véjinov)	56
Katia Yordanova — Raccourcis de la psychologie de la femme dans le roman „La Chronique de Travnik“, d'Ivo Andrić	69
Guéorgui Dimov — Un procédé sociologique scientifiquement basé vis-à-vis de notre culture spirituelle	77
<i>Profils</i>	
Vania Boïadjieva — Todor Guénov	87
<i>Problèmes de la traduction poétique</i>	
Evdokia Méteva — Quelques observations sur les traductions contemporaines de la poésie classique russe	91
<i>Communications scientifiques</i>	
Stéfana Tarinska — Documents sur l'activité théâtrale de Dobri Voïnikov et les Bulgares de Braïla	99
Ilya Konev — „Bratski trud“ — premier almanach littéraire bulgare	107
Edwin Sougarev — La culture bulgare et la Revue „Der Sturm“	114
<i>A travers la presse étrangère</i>	
Lu dans les revues littéraires d'Allemagne Fédérale et d'Autriche	119
<i>Revue</i>	
Alexandre Yordanov — „Guéorgui Raïtchev“, par Elka Constantinova	123
Anghel Tonov — „Historia literatury bulgarskiej“, par Térésa Dąbek-Wirgowa	125